

УДК [347.73]

Ніщимна Світлана Олексіївна –

доктор юридичних наук, доцент
декан факультету господарського права та соціального забезпечення
Чернігівського національного технологічного університету

Nischymna Svitlana O. –

doctor of juridical sciences, associate professor,
head of the faculty of commercial law and social security of
Chernihiv National University of Technology
(95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine)

Сутність принципів публічної фінансової діяльності

У статті розкривається сутність принципів публічної фінансової діяльності. Досліджуються наукові погляди на характеристику таких принципів, як: принцип участі громадян у публічній фінансовій діяльності; принцип пріоритету в галузі публічної фінансової діяльності представницьких органів перед виконавчими; принцип пріоритету функцій органів представницької влади над функціями органів виконавчої влади; принцип рівності органів місцевого самоврядування тощо.

Ключові слова: *принципи права, публічна фінансова діяльність, принципи публічної фінансової діяльності, пріоритет, гласність, рівність органів місцевого самоврядування.*

В статье раскрывается сущность принципов публичной финансовой деятельности. Исследуются научные взгляды на характеристику таких принципов, как: принцип участия граждан в публичной финансовой деятельности; принцип приоритета в области публичной финансовой деятельности представительных органов перед исполнительными; принцип приоритета функций органов представительной власти над функциями органов исполнительной власти; принцип равенства органов местного самоуправления и другие.

Ключевые слова: *принципы права, публичная финансовая деятельность, принципы публичной финансовой деятельности, приоритет, гласность, равенство органов местного самоуправления.*

Nischymna S.O. Essence of the Principles of Public Financial Activity

The article deals with the essence of the principles of public financial activity. The scientific views on the characteristics of such principles as the principle of citizen participation in public financial activities; the principle of priority in the field of public financial representative bodies to the executive; the principle of priority functions of representative government over the functions of the executive bodies; the principle of equality of local governments and others are investigated.

Concerning the nature of the principle of citizen participation in public financial activities we support the position that this form of manifestation of democracy as public initiatives, large-scale mass movements is not justified in financial and legal relations, as they have a systematic character. Their emergence, change and termination depend on mandatory requirements of the state, which are fixed in the financial and legal acts and based on the principle of inequality of parties.

The essence of the principle of priority in the field of public financial activity of representative bodies to the executive bodies is seen firstly, as an effective mechanism for ensuring of the regularity of actions, and secondly, as a principle, which violates the principle of “checks and balances” that is characteristic for democratic states.

The principle of equality of local government is manifested in the fact that all local governments have the same set of financial powers (rights and responsibilities in finance).

The principle of the priority of public over private interests is based on the priority of public over private interests and means that regulating of financial relations should be based primarily on the availability of public interest.

The principle of social character of public financial activity means that public authorities while carrying out their activities should be guided by the needs of the society as a whole and should take them into account when drafting of budgets.

Keywords: *principles of law, public financial activity, principles of public financial activity, priority, publicity, equality of local government.*

Постановка проблеми. Принципи публічної фінансової діяльності є загальними засадами при регулюванні всіх фінансових відносин публічного характеру. Тому маємо зупинитися на характеристичі сутності таких принципів.

Невирішені раніше проблеми. Дослідженню окремих принципів публічної фінансової діяльності приділяється, на наш погляд, недостатньо уваги. Окремі публікації торкаються висвітлення лише окремих з них і не дають повного та достатнього уявлення про сутність принципів публічної фінансової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження стали наукові праці учених, представників фінансово-правової науки: Л. К. Воронової, О. П. Гетманець, О. Ю. Грачової, Е. С. Дмитренко, М. В. Карасьової, О. А. Музики-Стефанчук, Т. А. Латковської, А. А. Нечай, О. П. Орлюк, Л. А. Савченко, Е. Д. Соколової, Н. І. Хімічевої й інших.

Метою статті є здійснення характеристики сутності найбільш використовуваних принципів публічної фінансової діяльності на основі аналізу різних наукових підходів.

Виклад основного матеріалу.

Принцип участі громадян у публічній фінансовій діяльності. Останнім часом, як зазначає С. М. Клімова, неабияку роль у розвитку українського суспільства відіграють громадські ініціативи, які, набираючи обертів, і з часом переростають у масштабні масові рухи. На її думку, з якою ми повністю погоджуємося, така форма прояву демократії не є виправданою у сфері фінансово-правових відносин, оскільки вони мають планомірний характер, їх виникнення, зміна й припинення залежить від імперативних приписів держави, які закріплені у фінансово-правових актах та будуються на принципі нерівності сторін [1, с. 5]. Іншу точку зору має вчена О. А. Музика-Стефанчук, яка заперечує існування даного принципу [2, с. 10-

11]. На її думку, Конституція України гарантує громадянам право брати участь в управлінні державними справами. Оскільки публічна фінансова діяльність є однією з форм управління суспільними справами, постає питання про право громадян безпосередньо вирішувати питання, які належать до компетенції органів публічної фінансової діяльності. Крім того, обмеження громадян у здійсненні публічної фінансової діяльності, законодавчо закріплено конституційними нормами (ст. 74), які забороняють виносити законопроекти на референдум, що стосуються питання податків та бюджету. Отже, така форма безпосередньої демократії у фінансово-правових питаннях не спрацьовує й, на наш погляд, ставити питання про існування в Україні принципу участі громадян у публічній фінансовій діяльності зарано.

Принцип пріоритету в галузі публічної фінансової діяльності представницьких органів перед виконавчими. Оригінальне бачення цього принципу викладає О. А. Музика-Стефанчук [3, с. 197-198], яка констатує закріплення на конституційному рівні принципу стримування і противаг (хоча прямо це й не зазначено). Насамперед, у бюджетній діяльності яскраво проявляється пріоритет актів органів законодавчої влади над актами органів виконавчої влади. Підтримуючи позицію науковця, зазначимо, що термін «пріоритет» дійсно інколи застосовується, на наш погляд, некоректно, а саме: застосовують зворот «пріоритет законодавчої влади над виконавчою». Таке формулювання порушує принцип «стримувань і противаг», який є характерним для демократичних держав.

Інші науковці використовують підходи, суть яких зводиться до того, що в основі фінансового права (одним із основних принципів) є принцип пріоритету в галузі фінансової діяльності держави представницьких органів перед виконавчими [4, с. 17; 5 с. 93].

На наш погляд, принцип пріоритету в галузі публічної фінансової діяльності

представницьких органів перед виконавчими не належить до принципів усієї публічної фінансової діяльності, а стосується лише бюджетної діяльності. Проте і тут не все так однозначно.

Розглядаючи даний принцип, О. М. Горбунова вказує на те, що над бюджетом, як основним фінансовим планом мають обов'язково працювати обидві гілки влади. Вони мають, наприклад, взаємодіяти при обговоренні державного бюджету на поточний рік, де з доповіддю виступає, зазвичай, глава Уряду, а потім бюджет обговорюється та схвалюється представницьким органом. Але право прийняти закон про держбюджет, як і розгляд питання стосовно податків, кредиту, грошової емісії, митного законодавства тощо, має лише законодавчий орган державної влади [5 с. 94].

Отже, дійсно, вказаний принцип ґрунтується на принципі розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову, який передбачений ст. 6 Конституції України.

У зв'язку з викладеним вважаємо, що коректніше вести мову про *принцип пріоритету функцій органів представницької влади над функціями органів виконавчої влади*. Саме тут виявляється своєрідна функціональна конкуренція, де «останнє» слово за представницькими органами влади.

Розподіл функцій у галузі публічної фінансової діяльності між органами законодавчої, виконавчої та судової влади є відображенням фундаментального принципу організації влади в Україні. Суть його полягає в тому, що фінансова діяльність демократичної держави є частиною її економічної функції, може здійснюватися за умови розподілу державних повноважень між самостійними державними органами. Оскільки існують три основні функції державної влади – законодавча, виконавча та судова, кожна з них у сфері фінансової діяльності здійснюється самостійно відповідними органами державної влади. Законодавчий (представницький) орган – Верховна Рада України – приймає фінансові закони, визначає нормативну базу діяльності всіх фінансових органів держави. Уряд держави – Кабінет Міністрів України організовує підготовку проектів та виконання фінансових законів, здійснює в межах своєї компетенції підзаконну нормотворчість з питань публічної фінансової

діяльності держави. До виключної компетенції Уряду України належить розробка та представлення Верховній Раді України проекту державного бюджету, забезпечення його виконання, представлення звіту про виконання бюджету. Уряд України забезпечує проведення в державі єдиної фінансової, кредитної та грошової політики. Президент України є главою держави, але формально не належить до жодної з гілок влади. Виконуючи завдання, які покладені на нього Конституцією, Президент України забезпечує проведення єдиної фінансової політики, узгоджує та координує діяльність усіх гілок влади, що дозволяє ефективно діяти всьому фінансово-правовому механізму [6, с. 564].

Рівність органів місцевого самоврядування. Даний принцип проявляється в тому, що всі органи місцевого самоврядування мають однаковий набір фінансових повноважень (прав та обов'язків у галузі фінансів). Хоча певну особливість мають районні та обласні ради, що виявляється, зокрема, в бюджетній діяльності: обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні й обласні бюджети, які формуються за рахунок трансфертів з державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів, та з коштів, залучених на договірних засадах із місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції (ч. 2 ст. 143 Конституції України).

У законодавстві про місцеве самоврядування, в бюджетному та податковому законодавстві даний принцип розвивається у положеннях:

- про бюджетний процес, кількість стадій якого однакова для бюджетів усіх рівнів;
- про бюджетну систему (ст. 5 БК України), де другим рівнем є місцеві бюджети і бюджети місцевого самоврядування;
- про визначення переліку місцевих податків і зборів тощо.

Принцип плановості. Перехід до ринкової економіки ознаменувався відмовою від адміністративного планування, проте плановість у регулюванні фінансових відносин залишилася.

Таке регулювання є практично необхідним, адже фінанси без планування в сучасній державі та суспільстві існувати не будуть. У фінансовій діяльності найбільш поширеними є бюджетне та податкове планування, які є видами фінансового планування. Формування, розподіл та використання коштів публічних фондів відбувається відповідно до певних планів.

У публічній фінансовій діяльності принцип плановості означає те, що кожен етап, стадія цієї діяльності не просто чітко регламентується законодавством, а ще й здійснюється на основі певних планових актів (закони та рішення про відповідні бюджети, бюджети Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування) і документів (наприклад, кошториси бюджетних установ, бізнес-плани підприємств, баланси тощо).

Оскільки фінанси держави та органів місцевого самоврядування за своєю економічною та правовою природою є публічними, тому природно вести мову про *принцип публічності* фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування.

В Україні активно впроваджується відкритий доступ до публічної інформації. За ст. 1 Закону України від 13 січня 2011 р. «Про доступ до публічної інформації» «публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом» [7].

Із принципом публічності тісно пов'язаний принцип гласності публічної фінансової діяльності. Вважаємо, що витоками принципів гласності, публічності та прозорості публічної фінансової діяльності є ст. 57 Конституції України, яка проголошує, що кожному гарантується право знати свої права й обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, не

доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є не чинними.

Наступний принцип – *принцип системності публічної фінансової діяльності* – означає «здійснення фінансової діяльності щодо взаємозалежних інститутів фінансової системи за певного співвідношення, взаємопроникнення ланок (елементів) фінансової системи держави (бюджетної системи, кредитної системи, обов'язкового державного страхування, фінансів підприємств)» [8, с. 14; 99, с. 46]. Отже, здійснення будь-якого виду публічної фінансової діяльності пов'язане з одним або декількома іншими видами цієї діяльності. Системність обумовлює зв'язок усіх ланок фінансової системи держави.

Принцип пріоритету публічних інтересів над приватними. Пріоритет публічних інтересів над приватними означає, що в регулюванні фінансових відносин необхідно виходити, насамперед, з наявності публічного інтересу. При цьому приватні інтереси окремих фізичних та юридичних осіб для держави практично не є особливо значущими, оскільки неможливо забезпечити реалізацію інтересів кожного індивіда в межах фінансового публічно-правового регулювання. Натомість увага приділяється інтересам окремих категорій громадян (наприклад, малозабезпечені, неповні сім'ї, інваліди).

Інколи вчені досліджують принцип *самостійності публічної фінансової діяльності* та її видів. Наприклад О. А. Музика-Стефанчук, досліджує принцип самостійності бюджетної діяльності, який «полягає у тому, що органи різних рівнів публічної влади є самостійними в її здійсненні (звичайно, у встановлених законодавством межах). Існування цього принципу також пояснюється тим, що відповідно до п. 3 ст. 7 БК України бюджетна система України ґрунтується на принципі самостійності... Проте не слід ототожнювати принцип самостійності бюджетної діяльності із подібним принципом побудови бюджетної системи» [3, с. 197]. На наше переконання, принцип самостійності публічної фінансової діяльності ґрунтується на тому, що всі органи публічної влади (суб'єкти фінансового права й правовідносин) мають певний набір завдань і функцій, які самостійно реалізують. Втручання інших органів у цей процес заборонено. У зв'язку

з цим, можливо, даний принцип варто називати, наприклад, принципом самостійної участі органів публічної влади в публічній фінансовій діяльності.

Особливо виражену економічну природу має принцип «здорових фінансів», який полягає у здійсненні державою виваженої грошово-кредитної політики, регулюванні грошової маси в обігу, внутрішніх та зовнішніх запозичень тощо. Від дотримання даного принципу залежить і рівень інфляції та процеси, що з ним пов'язані. Даний принцип в якості засади публічної фінансової діяльності виділяють П. С. Пацурківський та О. А. Музика-Стефанчук.

Принцип пріоритету публічних видатків над доходами в науці фінансового права пов'язують із метою публічної фінансової діяльності. З цього приводу О. А. Музика-Стефанчук зазначає, що «кінцева мета бюджетної діяльності органів публічної влади – це повне та своєчасне фінансування запланованих видатків, що безпосередньо пов'язано із принципом пріоритету публічних видатків над публічними доходами. Усе інше є другорядним» [3, с. 177].

Даний принцип яскраво проявляється у банківській та податковій діяльності. Так, за ст. 5-1 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. [10] одержання прибутку не є метою діяльності Національного банку України. Основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України (ст. 99 Конституції України). При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити з пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі (ст. 6 Закону України «Про Національний банк України»).

У податковій діяльності даний принцип має проявлятися в тому, що податкові органи не повинні зловживати своїми правами: вони не повинні «тиснути» на платників податків з метою виконання власних планів податкової політики щодо акумулювання податкових надходжень. Не можна примушувати сплачувати податки наперед, якщо це не передбачено законодавством.

Тісно із попереднім принципом пов'язаний *принцип соціального спрямування публічної фінансової діяльності*, який не слід

плутати з загальноправовим принципом соціальної справедливості. Від принципу пріоритету публічних видатків над доходами він відрізняється, насамперед, необхідністю реалізації соціальної політики держави. Органи публічної влади, здійснюючи свою діяльність, мають керуватися потребами суспільства в цілому, мають їх враховувати при складанні проектів бюджетів. Нині суспільство дуже різношарове, кризові явища в політиці та економіці негативно відбиваються на соціальному та матеріальному становищі платників податків.

За ст. 1 і 3 Конституції України наша держава є соціальною державою, в якій людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Сучасний рівень доходів громадян України, мізерні розміри прожиткового мінімуму та зарплати дають підстави стверджувати, що наша держава ще далека від того, аби бути соціальною. Маємо у зв'язку з цим також констатувати, що фінансова політика держави втратила своє соціальне спрямування. Звичайно, можна списувати все на світові кризи, на внутрішню політичну кризу, проте платники податків, незважаючи ні на що, надалі сплачують податки, які невідомо яким чином розподіляються через бюджет у вигляді податкових доходів.

Принцип єдності публічної фінансової діяльності та грошової системи держави. Єдність публічної фінансової діяльності та грошової системи держави зумовлена грошовою та матеріальною природою публічних фінансів. Проте не всі фінансові відносини є грошовими відносинами, а лише ті, що виникають між: «1) підприємствами в процесі придбання товарно-матеріальних цінностей, реалізації продукції і послуг; 2) підприємствами і вищестоящими організаціями при створенні централізованих фондів грошових коштів і їх розподілі; 3) державою і підприємствами при сплаті ними податків в бюджетну систему і фінансуванні видатків; 4) державою і громадянами при внесенні ними податків, інших

обов'язкових та добровільних платежів; 5) підприємствами, громадянами і позабюджетними фондами при внесенні платежів і одержанні ресурсів; 6) окремими ланками бюджетної системи; 7) органами майнового і особистого страхування, підприємствами, населенням при сплаті страхових внесків і відшкодування шкоди за умови настання страхового випадку; 8) грошові відносини, що опосередковують обіг фондів підприємств...» [Error! Reference source not found., с. 76-77].

Організація та регулювання грошової системи здійснюється в межах саме публічної фінансової діяльності й у цьому також виявляється їх нерозривний зв'язок.

У науці фінансового права також зустрічається *принцип монополії держави на певні дії у сфері фінансів*, який виокремлює, наприклад, О. П. Орлюк, і розуміє його так: «Лише держава випускає грошові знаки (здійснює емісію), організовує та регулює грошовий обіг у країні. Згідно зі ст. 74 Конституції України, не допускається референдум щодо законопроектів із питань податків, бюджету й амністії» [11, с. 48]. Тобто є певні питання, вирішення яких покладається виключно на державу, думка громадськості щодо них по суті значення не має, а інколи навіть практично не допустима.

Для федеративних країн (Російської Федерації, США, Німеччини) принципом публічної фінансової діяльності є *принцип федералізму*. З фінансово-правової точки зору федералізм буває фіскальним і бюджетним (інколи його називають також фіскальним, бюджетно-фіскальним, бюджетно-податковим) [12, с. 106].

Бюджетний федералізм являє собою відносини на основі сполучення принципів централізму й децентралізму між федеральними органами влади та органами влади суб'єктів

федерації щодо формування й реалізації бюджетної політики держави, розмежування податково-бюджетних повноважень, видатків і доходів, розподілу останніх між федеральним бюджетом і консолідованими бюджетами суб'єктів федерації при низькій самодостатності територіальних бюджетів, виходячи з необхідності поєднання загальнодержавних інтересів та інтересів населення.

Кожен із викладених принципів покликаний забезпечити максимальну ефективність публічних фінансів. У найбільш загальному вигляді принцип ефективності публічних фінансів передбачає, що в галузі публічних фінансів повинні обертатися лише ті фінансові ресурси, які є необхідними й достатніми для забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян. Держава й місцеве самоврядування не повинні нести тих витрат, які не обумовлені необхідністю створити для кожного громадянина той рівень захищеності, який відповідає сучасному етапу розвитку суспільства. З іншого боку, доходи держави і місцевого самоврядування повинні бути достатніми для покриття зазначених витрат [13, с. 51].

Висновок. Можемо констатувати, що принципи публічної фінансової діяльності досліджені у спеціальній літературі не достатньо. Одні вчені розглядають три групи принципів, інші – дві, треті – висвітлюють усі принципи без будь-якої додаткової класифікації. На наш погляд, коли пропонується певне групування, обов'язково слід наводити критерії, ознаки, за якими воно здійснюється. Натомість у більшості підручників із фінансового права будь-які критерії чи ознаки відсутні. У зв'язку з цим пропонується принципи власне публічної фінансової діяльності не поділяти на окремі групи.

Список використаних джерел:

1. Клімова С. М. Публічність управління фінансами держави як фактор розвитку демократичної соціальної держави [Електронний ресурс] / С. М. Клімова // Державне будівництво. – 2007. – № 2. – С. 13-14. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-2/doc/4/01.pdf>
2. Музика-Стефанчук О. А. Казки сучасного фінансового права України / О. А. Музика-Стефанчук // Юридичний вісник України. – 2013. – № 1-2. – С. 10-11.

3. Музика-Стефанчук О. А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин : монографія / О. А. Музика-Стефанчук. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2011. – 384 с.
4. Петрова Г. В. Финансовое право: учебник / Г. В. Петрова. – М. : ТК Велби, 2006. – 280 с.
5. Горбунова О. Н. Финансовое право и финансовый мониторинг в современной России / О. Н. Горбунова. – М. : ООО «Профобразование», 2003. – 158 с.
6. Ніщимна С. О. Принципи фінансового права як висхідні начала правового регулювання фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування / С. О. Ніщимна // Право та управління. – 2012. – № 2. – С. 551-566.
7. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
8. Воронова Л. К. Финансовое право : учебное пособие [для студентов юрид. вузов и факультетов] / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Х. : Легас, 2003. – 360 с.
9. Фінансове право України : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва [та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.
10. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
11. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
12. Музика-Стефанчук О. А. Фінансово-правова основа місцевого самоврядування в зарубіжних країнах : навчальний посібник / О. А. Музика-Стефанчук. – К. : Правова єдність, 2009. – 224 с.
13. Актуальные проблемы теории и практики финансового права Российской Федерации / под ред. д.ю.н., проф. А. Н. Козырина. – М. : Система ГАРАНТ, 2009. – 384 с.

References

1. Klimova S. M. Publicity in Financial Management of the State as a Factor of Social Democratic State [Online resource] / S. M. Klimova // Derzhavne budivnytstvo (State Building). – 2007. – No. 2. – P. 13-14. – Access : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2007-2/doc/4/01.pdf>.
2. Muzyka-Stefanchuk O. A. Tales of Modern Finance Law of Ukraine / O. A. Muzyka-Stefanchuk // Yuridychnyi Visnyk Ukrainy (Jurudical Bulletin of Ukraine). – 2013. – No. 1-2. – P. 10-11.
3. Muzyka-Stefanchuk O. A. Public Authorities as Parties to Budget Relations : book / O. A. Muzyka-Stefanchuk. – Khmelnytskyi : Khmelnytskyi Universytet Upravlinnia ta prava (Khmelnytskyi University of Management and Law), 2011. – 384 p.
4. Petrova G. V. Finance Law : book / G. V. Petrova. – M : TK Velby, 2006. – 280 p.
5. Gorbunova O. N. Finance Law and Financial Monitoring in Modern Russia / O. N. Gorbunova. – Moscow : ООО “Profobrazovanie”, 2003. – 158 p.
6. Nishymna S. O. Principles of Finance as Rising Principles for Legal Regulation of the Financial Activities of the State and Local Self-Government / S. O. Nishymna // Pravo ta Upravlinnia (Law and Management). – 2012. – No. 2. – P. 551-566.
7. On Access to Public Information : the Law of Ukraine dated 13 January. 2011 p. No. 2939 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (the Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine). – 2011. – No. 32. – Art. 314.
8. Voronova L. K. Finance Law : book [for students of law universities and faculties] / L. K. Voronova, N. P. Kucheriavenko. – Kh. : Legas, 2003. – 360 p.
9. Finance Law of Ukraine : tutorial [for students of higher education establishments.] / L. K. Voronova, M. Kucheriavenko, N. Yu. Pryshva [et al.]. – K. : Pravova Yednist, 2009. – 395 p.
10. On the National Bank of Ukraine : the Law of Ukraine dated May 20, 1999 No. 679 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (the Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine). – 1999. – No. 29. – Art. 238.

11. Orliuk O. P. Finance Law. Academic Course : book / O. P. Orliuk. – K. : Yurinkom Inter, 2010. – 808 p.
12. Muzyka-Stefanchuk O. A. Financial and Legal Basis of Local Self-Government in Foreign Countries : tutorial / O. A. Muzyka-Stefanchuk. – K. : Pravova Yednist, 2009. – 224 p.
13. Current Issues of Theory and Practice of Finance Law of the Russian Federation / under the editorship of doctor of juridical sciences, professor A. N. Kozyrin. – M. : Sistema GARANT, 2009. – 384 p.